

DOI 10.36074/logos-21.06.2024.050

ПЕРЕДУМОВИ ТА ПРИЧИНИ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ В АНГЛІЇ

Савка Данило Ігорович¹

Науковий керівник: Войтович Леонтій Леонідович²

---

1. Магістр історії та археології

Львівський національний університет імені Івана Франка, УКРАЇНА

2. д-р.іст.наук., завідувач кафедри історії середніх віків та візантиністики

Львівський національний університет імені Івана Франка, УКРАЇНА

Громадянська війна в Англії (1642-1651) – серія військових конфліктів між королем Карлом I та англійським парламентом. Головною причиною було прагнення короля розширити свою владу та правити самостійно, тоді як парламент намагався обмежити його повноваження [12, с.4-5]. Війна завершилася перемогою парламентської армії, стратою Карла I та проголошенням республіки, а сам конфлікт поділив англійське суспільство та поширився на всі Британські острови. Парламентська армія перемогла завдяки реформам у тактиці, озброєнні й тренуванні солдатів, що згодом дозволило Англії розширити свою експансію.

Хоча основним конфліктом була боротьба за владу між королем і парламентом, війна також спричинена численними соціальними, економічними, релігійними та політичними протиріччями, які накопичувалися в Англії в першій половині XVII століття. Серед причин війни варто виділити наступні: поляризація англійського суспільства на релігійній, політичній та ідеологічній основі як на рівні нижчих прошарків населення, так і на рівні еліт; наростаюче протистояння між містом і селом, як складова поляризації; конфлікт між традиційною аристократією і новим дворянством; релігійні суперечності, які залишилися невирішеними після Реформації; застаріла та неефективна система управління фінансами, яка викликала опір парламенту; ідеологічні протиріччя між представниками парламенту та королівською владою у найбільш ключових питаннях; та зрештою особа самого Карла I, якому не вдалося врегулювати ці протиріччя мирним способом [6 с.8]. Всі ці фактори накопичувалися ще до правління Карла I і зрештою призвели до збройного конфлікту.

Протистояння між парламентом і королем загострилося під час правління Якова I Стюарта (1566–1625). Яків I, перший представник шотландської династії Стюартів, вірив у королівську прерогативу та божественну спадковість монарха, що суперечило традиційним уявленням англійського парламенту про обмежену владу короля. Його концепція абсолютної монархії, закладена у памфлеті 1598 року "The Trew Law of Free Monarchies", передбачала, що влада монарха дана Богом і не може бути під сумнівом земними суб'єктами [9, с.187]. Це призвело до конфлікту з парламентом, який захищав ідею обмеженої та виборної королівської влади. Таким чином, громадянська війна в Англії була зумовлена не тільки безпосереднім конфліктом між королем і парламентом, але й глибокими структурними змінами в суспільстві, що накопичувалися ще до правління Карла I.

Від самого початку свого правління Яків I не міг знайти спільної мови з парламентом у багатьох питаннях. У зовнішній політиці, зокрема у відносинах з Іспанією, Яків бачив у ній партнера, чого не підтримував парламент. У внутрішній політиці теж виникали конфлікти: у 1604 році парламент відкинув його пропозицію щодо об'єднання Англії та Шотландії і не затвердив субсидії королю. У 1610 році парламент не підтримав "великий контракт", який передбачав фіксовані субсидії в обмін на відмову короля від феодальних прерогатив [3, с.62]. У відповідь Яків збільшив податкові збори без згоди парламенту і у 1614 році розпустив його на 7 років.

Зі сходженням на престол Карла I у 1625 році з'явилася надія на зміну курсу політики, але вона швидко розвіялася. Карл I був більш рішучий та менш схильний до компромісів, ніж його батько. Вихований у дусі прерогативи короля та божественної волі, він продовжив абсолютистську політику, вважаючи королівську владу священною та недоторканною [4, с.57]. Карл не бачив необхідності домовлятися з парламентом, покладаючись на свою абсолютну владу. Проте вже на першому ж засіданні парламенту 1625 року король не зміг добитися виділення достатньої суми для військової експедиції на іспанський Кадіс, яка зазнала поразки [7, с.114]. Це викликало резонанс у парламенті, а провальна експедиція до Ла-Рошелі лише посилила обурення: парламентарі вимагали імпічменту королівського фаворита Джорджа Вільєрса, відповідального за експедиції, що змусило Карла розпустити парламент. Оскільки коштів не вистачало, король почав самовільно збирати податки, що не дало серйозних результатів. У 1628 році Карл скликав парламент знову, але той видав «Петицію про права» - законодавчий акт, метою якого було закріплення та підтвердження старих прав, що обмежували владу короля, зокрема в питаннях збирання податків та ув'язнень [2, с.1]. Попри

섹션 26.

HISTORY, ARCHEOLOGY AND CULTUROLOGY

підписання петиції, Карл продовжив практику самовільних податків та арештів, що призвело до остаточного розпуску парламенту та 11-річного одноосібного правління.

Протягом керування державою без парламенту, яке називають «особистим правлінням», Карл здійснив низку заходів, які лягли тягарем на англійське суспільство, та, нагромаджуючись, стали частиною факторів, що призвели до громадянської війни. Король ввів монополію на мило, білизну та шкіру, розширив королівські ліси, вводив додаткові податки за непосвяту у лицарі та запровадив "корабельний податок" по всьому королівству, що раніше стягувався лише у часи війни з прибережних земель [1, 114]. На відміну від своїх попередників (в тому числі й Якова), Карл повністю ігнорував принципи, за якими жило англійське суспільство протягом століть та з якими рахувалися монархи, він не вважав за необхідне шукати компроміс з парламентом та дослухатися до критики чи скарг, змінюючи закони на свій розсуд та будучи переконаним у правильності своїх дій, якими керує Божий промисел.

Крім зовнішньополітичних та фінансових справ, які не мали підтримки ні зі сторони парламенту, ні зі сторони звичайних англійців, ще більше проблем виклала його релігійна політика. Карл був противником кальвінізму і пуританства, та прихильником армініанства, що зближувало його з католицькою церквою [6, с.20]. У 1633 році він ініціював реформи, спрямовані на централізацію Англіканської церкви, зміцнення влади єпископів, переслідування пуритан і зміну обрядів на католицький лад. Ці заходи викликали опір серед пуритан і противників католицизму, що переважали в парламенті. Невдоволення зросло через невдалу зовнішню політику: поразки у війнах з Іспанією та Францією і зростання напруження в Європі через Тридцятилітню війну. Попри це, Карл продовжив впроваджувати реформи і вирішив розширити їх на Шотландію, що стало його фатальною помилкою. На відміну від батька, Карл не знав шотландських традицій і провів коронацію за англіканським обрядом, призначав англійських єпископів замість шотландських і намагався зблизити пресвітеріанство з англіканством [5]. У 1637 році він ввів нову літургію без згоди шотландського парламенту, що викликало повстання в Единбургу, яке швидко поширилося по країні. Карл відповів на це військовою силою, розпочавши "Єпископські війни", що стали прямою передумовою до громадянської війни.

Карл I сподівався на швидку перемогу власними силами і у 1639 році без скликання парламенту відправив 20-тисячну армію для придушення повстання в Шотландії. План був погано підготовлений, і його недосвідчені рекрути зустрілися з навченими шотландськими ветеранами Тридцятилітньої

війни, які захопили прибережні та прикордонні містечка, що унеможливило вторгнення з Ірландії та моря. Карл змушений був розпочати мирні переговори, і 19 червня був укладений Берквікський мир. Однак, обидві сторони продовжили підготовку до нової війни [8, с.118].

Для фінансування нової війни Карл звернувся до ірландського парламенту, втягнувши усі три королівства у війну в Шотландії. Він також вперше за 11 років скликав англійський парламент, але замість надання коштів депутати почали критикувати короля за порушення прав і свобод. Після трьох тижнів суперечок Карл розпустив парламент у 1640 році, не досягнувши нічого, що ще більше загостило антагонізм між королем і парламентом [1, с.184]. Тим часом шотландці окупували Ньюкасл і просунулися вглиб північної Англії, майже не зустрічаючи опору. Основна битва відбулася біля Ньюборна, де шотландська армія розбила королівські війська. Карл був змушений підписати ще один мир, за яким він зобов'язувався платити за утримання шотландської армії в північній Англії. У фінансовій та політичній безвиході, Карл знову скликав парламент восени 1640 року, відкриваючи прямий шлях до громадянської війни. Скориставшись безвихідним становищем короля, парламент видав низку актів, які обмежували владу монарха і встановлювали регулярні скликання парламенту без можливості його розпуску королем [11]. Між сторонами посилювалися взаємні підозри: парламент підозрював короля у змові та бажанні силового розпуску, король, у свою чергу, підозрював пуританських членів парламенту в змові з шотландцями проти нього. Останньою краплею стало католицьке повстання в Ірландії у жовтні 1641 року, яке противники короля вважали його змовою проти пуританської опозиції. 1 грудня 1641 року парламент опублікував Ремонстрацію з критикою дій короля, а згодом «Ордонанс про міліцію», що підпорядковував армію парламенту [10]. У відповідь Карл спробував особисто арештувати найбільш активних членів парламенту, але зазнав невдачі. Він залишив Лондон і почав збирати лояльні війська на півночі, таким чином розпочавши громадянську війну.

Таким чином, релігійні, соціальні та ідеологічні протиріччя в Англії на початку XVII століття найяскравіше проявилися за правління Карла I. Замість їх вирішення, король лише посилював напругу. Ключовими факторами, що швидко довели тривалий антагонізм до війни, були не лише дії Карла I, а й його помилкові рішення та невдачі у їх реалізації. Однією з головних помилок було розширення церковної реформи на Шотландію, яку Карл намагався виправити, але зазнав невдачі у придушенні повстання. Скликання парламенту було необхідним кроком для вирішення шотландської проблеми, але розпуск парламенту без досягнення компромісу лише погіршив ситуацію. Карл ще мав можливості виправити попередні помилки, але поразка від

섹션 26.

HISTORY, ARCHEOLOGY AND CULTUROLOGY

шотландців поставила його у катастрофічне становище, що призвело до нових хибних рішень. Повторне скликання парламенту і нездатність досягти компромісу ще більше загострили конфлікт. Повстання в Ірландії, яке могло об'єднати короля і парламент проти спільної небезпеки, лише ще більше розділило їх. Останньою помилкою Карла була спроба арешту членів парламенту - якби він у цьому досяг успіху, можливо, вдалося б втихомирити інших парламентарів. Але чергова невдача остаточно налаштувала проти нього англійський парламент та його прихильників, що стало безпосередньою передумовою громадянської війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- [1] Ackroyd P. *Civil War: The History of England*. Macmillan, 2014
- [2] A petition to the Kings most excellent Maiestie, the Lords spirituall and temporall and commons of the Parliament now assembled: Wherein is declared the mischiefes and inconueniences arising to the king and common-wealth, by the imprisoning of mens bodies for debt. / ed. by Alde, Edward, d. 1627, printer., English Printing Collection (Library of Congress). Printed at London : [E. Alde], 1622. 44 p.
- [3] Croft P. The English Throne. *King James*. London, 2003. P. 48–68. URL: https://doi.org/10.1007/978-1-4039-9017-4_3 (date of access: 18.05.2024)
- [4] Cust R. *Charles I: A political life*. Harlow, England : Pearson/Longman, 2005. 488 p.
- [5] Donald P. H. *The King and the Scottish troubles, 1637-1641*: thesis. 1987. URL: <https://www.repository.cam.ac.uk/handle/1810/273102> (date of access: 18.05.2024).
- [6] Gaunt P. *Essential Histories 58: The English Civil Wars 1642-1651*. Osprey Publishing, 2003. 96 p.
- [7] Manning R. B. *Apprenticeship in Arms: The Origins of the British Army, 1585-1702*. Oxford University Press, 2006
- [8] Royle T. *The British Civil War: The wars of the three kingdoms, 1638-1660*. New York : Palgrave MacMillan, 2004. 888 p.
- [9] Tanner J. R. *Constitutional documents of the reign of James I, A.D. 1603-1625*. Cambridge [Eng.] : University Press, 1961. 389 p.
- [10] *The petition of the House of Commons, which accompanied The Declaration of the state of the kingdome: When it was presented to His Majestie at Hampton Court*. London : [s.n.], 1641.
- [11] Wales E. a. *An act for the preventing of inconveniences hapning by the long intermission of Parliaments*. [London? : R. Barker ..., 1640. 16 p.
- [12] Wanklyn M., Jones F. *Military History of the English Civil War: 1642-1649*. Taylor & Francis Group, 2014.